

Verdensborger i Danmark

– et projekt om unge efterskoleelevers forestillinger om demokrati

Center for Ungdomsforskning 2002

Forord

"Uden de store drømme mister vi evnen til at nytænke virkeligheden". Med disse ord startede forberedelserne til initiativet *"Verdensborger i Danmark"* iværksat af Foreningen af Frie Ungdoms- og Efterskoler. *"Verdensborger i Danmark"* var et demokrati- og grundlovsprojekt gennemført på en del af landets efterskoler i efteråret 2001. Ideen med projektet var at give efterskoleeleverne mulighed for at forholde sig til, hvilket samfund de i fremtiden gerne vil leve i og komme med deres bud på, hvordan man kan formulere eventuelle ændringer til grundloven. Det var drømmene, der skulle frem. Visionerne for det samfund de unge er borgere i.

Denne rapport har til formål at samle og formidle de unge efterskoleelevers initiativer og visioner. Rapporten giver et øjebliksbillede af de unges forestillinger om demokrati og deres bud på en revision af den nuværende grundlov. Løbende gennem rapporten knyttes der nogle forskningsmæssige overvejelser og refleksioner til de unges udtryk og udsagn. Dog har det primære formål været at give de unge efterskoleelever stemme i den offentlige debat om det danske demokrati og grundloven. En stemme der ofte efterlyses, men sjældent høres. Her foreligger nu en mulighed – god læselyst.

Rapporten er udarbejdet af cand.comm. Anne Gørlich i samarbejde med cand.mag. Noemi Katznelson. Den er blevet til ved hjælp af eleverne på Baunehøj og Rantzausminde Efterskole og Vandel Ungdomsskole, som åbent og energisk er gået ind som "eksperter" på unges forestillinger om demokrati. De har sammen med de øvrige deltagende unge på efterskolerne og Foreningen af Frie Ungdoms- og Efterskoler ydet et stort bidrag til denne rapport.

Center for Ungdomsforskning 2002

Center for Ungdomsforskning er en forskningsenhed på Roskilde Universitetscenter. Vi påtager os mange slags opgaver og modtager gerne henvendelser fra alle, der interesserer sig for ungdomsforskning. Hvis det passer ind i vores profil kan vi igangsætte både smalle, målrettede undersøgelser og større undersøgelser af almen interesse. For yderligere oplysninger om Center for Ungdomsforskning, se www.cefu.dk.

Indledning

”Verdensborger i Danmark” udgør den centrale del af Efterskolernes Grundlovsinitiativ – et demokrati- og grundlovsprojekt, der i større eller mindre omfang fandt sted i skoleåret 2001/02 på landets 234 efterskoler. 45 efterskoler deltog i den centrale del, der fandt sted med optrin og optog på gader og pladser i København og debat i Landstingssalen. På disse skoler blev der i løbet af efteråret søsat en række forskellige initiativer, som tog afsæt i elevernes bud på, hvordan man kunne beskæftige sig med demokratiet i Danmark og den danske grundlov. Det var initiativer som mindre projekter, emneuger, happening osv. Alle elever havde modtaget en læsevenlig udgave af grundloven, som inspiration til deres projekter og som oplæg til de diskussioner, der efteråret igennem blev gennemført på skolerne. Som vi skal høre nogle elever beskrive senere i rapporten, benyttede nogle skoler sig også af en metode, hvor eleverne skulle mærke, hvordan det er at få frataget deres rettigheder.

Fælles for mange af skolerne var emneugerne, hvor eleverne kunne vælge sig ind i forskellige grupper. Grupper som beskæftigede sig konkret med grundlovsdebat og udviklingen af forslag til ændringer af grundloven, grupper som forberedte kreative indslag til optoget, grupper der skrev sange, underholdning til festen osv. Således fik de unge mulighed for at beskæftige sig med grundloven på lige præcis den måde de selv havde lyst til. De fleste skoler havde dog ud over gruppeundervisningen også en dag eller nogle timer med fællesdebat, hvor alle fik mulighed for at forholde sig til kerne i initiativet nemlig: grundloven.

Demokrati- og grundlovsprojektet kulminerede den 1 november 2001 i et ambitiøst arrangement, hvor elever og lærere fra de deltagende skoler tog til København for at formidle og viderebringe deres holdninger, visioner og drømme for en fremtidig grundlov.

Eleverne drog ind til Landstingssalen og ud i gader og stræder for at blande sig i debatten om demokratiet og en grundlovsrevision. Der var udklædninger i fine kjoler og høje hatte, der var sang og teater, der var uddeling af hjemmebagte grundlovsboller og flyers (flyveblade). Nogle af de unge deltagere fik vakt de forbipasserendes interesse, mens andre var mere tilbageholdende og endte med at beholde flyerne selv og slutte sig til det leben af unge mennesker, der alle stiledede mod Nytorv, hvor der var fællessang kl. 12. Her blev sunget et par nykomponerede grundlovssange, som havde set dagens lys i anledning af arrangementet. Herefter var der optog med store stangdukker, der symboliserede forskellige politiske styreformere, der var malerier, bannere og plancher med de unges politiske budskaber og der var sambalignende optogsrytmer med hjemmelavet slagtoøj. Altsammen en farverig og livlig manifestation af de unges synspunkter, som var planlagt til at munde ud i en stor koncert med det populære rockband Kashmir om aftenen.

Samtidig med at det omkring 3.500 elever store optog bevægede sig rundt ude den solrige og blæsende novemberdag, sad omkring 150 elever inde i den varme Landstingssal på Christiansborg. Her skulle være debat om de konkrete ændringsforslag, som var blevet formuleret rundt omkring på efterskolerne op til dagen. Alle forslag var blevet modtaget forinden og dannede grundlag for dagens debat og afstemning. Debatten skulle munde ud i det samlede forslag, som skulle overrækkes daværende undervisningsminister Margrethe Vestager senere på dagen ude på pladsen.

Folketingets formand Ivar Hansen bød velkommen:

"I ved jo godt, at den danske grundlov er en gammel historie. En gammel historie, der sådan set tog sin begyndelse med sådan et optog, mange er med i eftermiddag fra Nytorv og herhen til Christiansborg. I 1848 var der efterhånden så mange fortrinsvis yngre og unge mennesker, der var blevet så utålmodige med det gammeldags og udlevede enevælde, at de nu næsten tog sagen i egen hånd."

Og han sluttede af: *"Der vil blive lyttet til jer. Det giver jer selvfølgelig et særligt ansvar, men jeg håber også, at det giver jeres arbejde med grundloven hjemme på jeres efterskole et særligt perspektiv og en særlig interesse. Hjertelig til lykke med arrangementet og hjertelig velkommen. God fornøjelse."*

Således lød startskuddet på debatten og mens det for nogen af de unge var det at fremføre deres budskaber og resultaterne af deres arbejde på skolerne der var det primære, var det for andre af de unge snarere oplevelsen af at være med til at sætte 'gang i gaden' sammen med 3.500 andre unge og udsigten til en koncert med Kashmir om aftenen. Projektet favnede således både demokrati-engagerede og aktive unge efterskoleelever, der som Sofie og Carina fra Baunehøj Efterskole gik ind i en styregruppe på skolen og fungerede som ansvarlige for at grundlovsprojektet blev gennemført og at deres drømme og visioner blev formidlet videre til omverdenen. Og 'anderledes' engagerede unge som eksempelvis Thomas fra en efterskole i Jylland, som på vej i toget mod København blev spurgt hvor han var på vej hen og med stor iver svarede, at han skulle til Kashmir koncert og så til et eller andet arrangement omkring noget han ikke lige kunne huske hvad var... måske var det noget med...øh familier – men det var også lige meget, for det var bare 'for fedt' at skulle til København og høre Kashmir.

Nu er efteråret forbi og denne rapport udreder, hvordan processen er forløbet og hvilke konkrete resultater, der kom ud af initiativet.

Rapportens opbygning

Rapporten falder i to dele:

Første del handler om forløbet på nogle udvalgte skoler op til den 1. november. For at understrege at det er elevernes drømme, visioner og deres ord som er interessante i denne rapport er forløbene gengivet i dagbogsform. Disse 'dagbogsindlæg' bygger på beskrivelser formuleret af de unge selv i dagbogslignende notater fra de tre skoler, debatindlæg på en fælles hjemmeside oprettet til brug for alle skolerne i forbindelse med projektet, avisartikler skrevet af de unge om emnet, digte, sange mm. Til sidst gøres de unges beskrivelser til genstand for nogle overordnede forskningsmæssige overvejelser. I **anden del** af rapporten skitseres og kommenteres der på overvejelserne og resultaterne af efterskoleelevernes grundlovs- og demokratidebat i Landstingssalen den 1. november. Sidst i rapporten kommer **en forskers efterskrift**, der videregiver nogle forskningsmæssige overvejelser og pejlepunkter som står tilbage efter projektets afslutning.

Metodisk skal det afslutningsvist nævnes, at rapporten ikke til fulde omfatter forløbet på alle de skoler der har arbejdet med Grundloven og demokratiet og alle de mange initiativer og events der fandt sted i forbindelse med grundlovsprojektet. Rapportens udgangspunkt er i overvejende grad den fælles debat i Landstingssalen og elevernes dagbøger fra de tre udvalgte skoler. De tre skoler er Baunehøj Efterskole på Sjælland, Rantzausminde Efterskole på Fyn og Vandel Ungdomsskole i Jylland. Det drejer sig for alle tre's vedkommende om skoler, der har deltaget i og vist interesse for initiativet. Dagbøgerne er blevet tilpasset sprogligt, men ikke indholdsmæssigt. Enkelte steder er der tilføjet hele sætninger med det formål at gøre teksten glidende.

Første del

De unges dagbog og en forskers overvejelser - bearbejdede notater fra tre efterskolels arbejde med projektet *Verdensborger i Danmark*

Dagbog fra perioden op til den 1. november

Vi skriver den 4. Oktober 2001, der er emneuge på Baunehøj Efterskole

Kære Folketing,

En masse efterskoler i Danmark er i øjeblikket i gang med at forberede et kæmpe grundlovsprojekt i København som vil løbe af stablen d. 1. november. Der vil komme til at foregå en masse forskelligt denne dag; vi starter dagen med forskellige happenings; nogle vil uddele boller, diskutere en planlagt diskussion om bl.a. borgernes rettigheder i Danmark, integration, grundloven osv. Senere vil alle eleverne mødes og gå i optog gennem Strøget. Dette optog vil byde på en masse forskelligt "gadegøgl;" nogle vil gå på stylder, andre vil tromme, der vil være levende billeder osv. Det hele vil ende med at alle samles på Christiansborg Slotsplads, hvor eventuelle grundlovsændringer og forslag vil blive overrakt til folketingets formand, Ivar Hansen. I mellemtiden har et par elever fra hver skole været samlet til en fælles debat i Landstingssalen på Christiansborg. Om aftenen vil der være fest for alle de deltagende elever i KB-hallen, hvor der vil være bands fra de forskellige skoler der kæmper om at vinde 10.000 kr. for den bedste grundlovssang. Der vil igen være forskelligt gadegøgl, og aftenens højdepunkt vil være når Kashmir kommer og spiller!

Her på Baunehøj har vi nu en emneuge, som omhandler denne dag. Vi er i gang med at finde ud af hvor og hvordan vi er uenige med grundloven, hvad vi vil være med til at ændre og tilføje, skrive indlæg til forskellige debatter osv. En anden gruppe sørger for at lave kostumer til optoget, nogle laver Frihedsgudinden viklet ind i et dannebrogssflag, nogen maler Grundtvig, så er der nogen der laver flyers til at dele ud i busserne. En anden gruppe sørger for at lave forskellige trommerytmer og sange. Der er også en gruppe der laver en avis, som skal udkomme til alle elever på skolen hver dag. Alt i alt tror vi at det vil blive en uge fuld af gode ideer og drømme. Drømme som vi prøver at realisere den 1. november.

Den 22. Oktober 2001, en oplevelse på Vandel Ungdomsskole

Kære Folketing,

I dag prøvede eleverne fra Vandel Ungdomsskole at få frataget deres rettigheder. I morges kl. 05.00 blev de første elever vækket af lærere, kørt 10 km væk, fik stukket et kort og en vandflaske i hånden. Opgaven lød: Find tilbage til skolen.

Eleverne var forvirrede og anede ikke hvad der skulle ske. De første kom tilbage til skolen omkring kl. 07.00, trøtte og kolde efter gåturen i mørket. På skolen var alt låst af. Ved hver hovedindgang stod der en uniformeret hjemmeværnssoldat, som nægtede eleverne adgang til spisesalen. Mange prøvede alle mulige ting for at komme ind men i sidste ende var det tilfældige personer der kom ind og fik morgenmad. Udenfor ventede de fleste tålmodigt, mens der indenfor i den varme spisesal spirede et voksende oprør blandt de mætte elever. Eleverne indenfor fandt sammen i små grupper og diskuterede, hvad de skulle gøre for at få resten

ind. Alle havde efterhånden fundet ud af at det hele var et eksperiment. Udenfor voksede den negative stemning i takt med sulten. Efter flere forsøg lykkedes det at overfalde en hjemmeværnssoldat og stjæle hendes nøgler så alle kunne komme ind - der var bare ikke mere mad.

Oprøret startede inde hos de elever, der var mætte, havde varmen og derfor også overskuddet til at starte det. Mange havde forskellige motiver til at deltage i oprøret; nogen ville være helte, andre ville ud at ryge (!), men fælles for dem alle var at de havde spist, da de startede. Det siger noget om hvem, der bør tage initiativet og ansvaret i verden: De rige vestlige lande!

Bagefter var der mange delte meninger blandt eleverne om det der skete. Mange forstod ikke helt hvad det skulle til for. En af vores lærere udtalte: "Grunden til at vi lavede det her eksperiment var for at eleverne kunne føle hvordan det er at miste deres rettigheder. Vi kunne altid have fortalt eleverne om det, men det ville ikke have haft den samme virkning. Det kammede dog ret meget over og en hjemmeværnssoldat gik herfra med blå mærker. Det undrer mig dog lidt at eleverne ikke var hurtigere til at gennemskue legen. Jeg forstod godt at eleverne gik ud da vi sagde de skulle, da vi normalt er autoriteterne, men det er alligevel uhyggeligt at man kan manipulere så meget med dem i en sådan situation."

Mange af eleverne syntes det var en god oplevelse, men der var en del, som ikke forstod meningen og blev negative: "Jeg var positiv først, men da jeg ikke måtte få morgenmad blev jeg sur. Hvis jeg har lært noget er det meget lidt og jeg synes i det hele taget det var en rigtig dårlig idé."

Den 23. Oktober 2001, på Vandel Ungdomsskole da projektet skydes i gang

Kære Folketing,

Da vi første gang hørte om dette Verdensborgerprojekt fik vi stillet nogle spørgsmål af vores lærere: "Hvordan kan I tillade jer at række fingeren i vejret og stille spørgsmål? Hvordan kan I tillade Jer at svare igen?" Derefter fik vi ellers hele omgangen med hvem, som havde kæmpet for at vi kan sætte spørgsmålstegn ved det lærerne siger. Spændende indledning til at lære om grundloven. Meningen er, at eleverne skal arbejde med grundloven. Derfor blev vi i mandags delt op i forskellige grupper og startede projektet "Verdensborger i Danmark". I de grupper laves der store dukker, drama, danse, avis, stomp (rytmisk musik og dans hvor man bruger hverdagens remedier som instrumenter), digte og meget andet. Alle disse elementer skal bruges først til en mindre opvisning i Vejle og senere den 1. november i København.

Grundlovssang

*Det er mange år siden, vi alle fik lov
til at tænke, tale, tro alt efter behov.
Derfor er der så afgjort en grund til,
under ansvar at gøre som vi vil.*

*At tænke frit er en ret, vi alle har;
på denne måde finder verden svar.
Gælder kun én tanke er det enevold,
men tæller flere har vi tid og rum
til at udleve vore tankers sum.
Det er mange år siden, vi alle fik lov
til at tænke, tale, tro alt efter behov.
Derfor er der så afgjort en grund til,
under ansvar at gøre som vi vil.*

*At tale frit er en ret, vi alle har;
på denne måde gøres tanken klar.
Gælder kun én tale, er det monolog,
men høres alle stemmer i et kor,
vil vi sidde ved ét og samme ror.
Det er mange år siden, vi alle fik lov
til at tænke, tale, tro alt efter behov.
Derfor er der så afgjort en grund til,
under ansvar at gøre som vi vil.*

*At vælge tro er en ret, vi alle har
- en ret der er værdifuld, dyrebar.
Gælder kun én tro, er det diktatur,
men vælger du den selv, har du en grund
til at finde en ro i nuets stund.
Det er mange år siden, vi alle fik lov
til at tænke, tale, tro alt efter behov.
Derfor er der så afgjort en grund til,
under ansvar at gøre som vi vil.*

Den 23. Oktober 2001, et debatmøde på Rantzausminde Efterskole - kun få dukkede op

Kære Folketing,

Vi har her på Rantzausminde Efterskole beskæftiget os med ændringsforslag til grundloven og for at øve os på debatten i Landstingssalen har vi inviteret elever fra syv andre efterskoler på Fyn til et debatmøde. For at vi kan afprøve vores argumenter overfor andre unge har vi besluttet at mødet skal være uden lærere og det skal være en åben debat.

Men desværre kom der kun en lille håndfuld elever fra Bernstorffminde Efterskole. Vi ved ikke præcist hvorfor der ikke kom flere, da vi synes det var en god mulighed for andre elever at høre andres meninger. Alligevel debatterede vi i nogle timer og vil gerne præsentere et par af emnerne.

Et af emnerne vi har debatteret meget her på Rantzausminde er miljø. Vi mener, at der mangler en lov om naturbeskyttelse i grundloven. Der burde stå at regeringen skal prøve at begrænse forureningen og beskytte naturen for at undgå en global miljøkatastrofe. Alle synes det er vigtigt, men ikke så mange gør noget i praksis, derfor er det relevant at få det ind i grundloven. I grundloven kan der stå at regeringen har pligt til at beskytte så meget som muligt. Men de små love har ikke noget at gøre i grundloven.

Nogle mennesker lever af at vi sviner - er det værd at lave regler for det? Miljøet bliver ikke bedre af at der ikke er papir på gaden. Det vi snakker om i grundloven er de store principielle ting. Vi mener, at vi har ret til at styre en evolution, vi selv kommer ud af. Vi kan ikke eje naturen. Vi er en del af naturen. Det skal vi som samfund erkende og indrette samfundet efter det.

Et andet emne vi gerne har ville diskutere er valgretsaldere. Grundloven skal afspejle samfundet. Man antager at fordi jeg er 14 år, ved jeg ikke nok om politik. Nogle stemmer på ham med pønt hår, mens jeg ikke kan stemme. Børn har ikke ret til at være demokratiske, fordi de ikke anerkendes som individer. Vi mener, at i stedet for en valgretsalder skulle det være muligt for alle at tage en eksamen, hvor man forklarer hvad partierne står for og hvordan systemet fungerer. Så ville alle vælgere have et grundlag at stemme ud fra.

Vi synes dette er vigtige spørgsmål at tage op og vi agter at deltage aktivt i debatten den 1. november.

Dagbog fra den 1. november

Den 1. November 2001, de unge rundt om i Københavns gader og stræder

Kære Folketing,

Demonstrationen den 1. november var forberedt for at bevise at unge er andet end mobil-telefoner og fast-food. Dagen startede klokken 9.00, hvor vi begyndte at dele flyers ud rundt omkring i Københavns gader, busser og S-toge. Ved Christiansborg sang vi sangen "Skal vi ikke være venner" og vi følte os meget demonstrerende!

Nogle havde mærkelige kostymer på og andre stod og sang. Vi havde foldet 4000 æsker og lagt en flyer ind i alle sammen, for at gøre det sjovere og anderledes. Men folk var meget skeptiske overfor æskerne. Måske var de bange for hvad der var inde i. Det ved vi ikke men de tog ikke særlig godt imod dem. Klokken 12.00 samledes alle 35 efterskoler og vi startede et langt optog ned af Strøget.

Optoget var vildt godt, fyldt med en masse mennesker i spraglet tøj, trommerytmer, bannere og store figurer i bedste New York - stil. Folk standsede op og kiggede nysgerrigt på alle kostymerne og alle bannerne og hørte på alle trommerytmerne. Nogle kiggede dumt og andre var meget interesserede. Vi gik ind til Christiansborg og der hørte vi på at mange efterskoler spillede musik. Klokken 15.00 kom de elever ud, der havde været inde og snakke og diskutere med alle politikerne og de havde fundet ud af meget godt.

Fortsat den 1. November 2001, de unge i Christiansborgs Landstingsaal

Kære Folketing,

Vi ankom til Christiansborg ved 10-tiden. Da alle var kommet, fik vi at vide hvad der skulle ske i løbet af dagen. Derefter sang vi fødselsdagssang for Ivar Hansen og han holdt "åbningstale".

Vi valgte os ind i grupper efter hvad man havde lyst til at diskutere, f.eks. monarkiet, dødsstraf, dyrevelfærd, stemmealderen/prøve osv. I hver gruppe var der en elev, der havde forberedt et debatoplæg og efter et hurtigt valg af ordstyrer og referent gik debatten ellers i gang. Grupperne skulle nå til enighed om forslaget, så de kunne fremstille et konkret lovforslag, der blev fremlagt fra talerstolen. Det gik lidt træt i starten, men efterhånden kom alle med og enkelte gik endda ud for at ryge for at få en pause.

Efter frokost fremlagde alle grupperne deres forslag til grundlovsændringer. Der blev argumenteret heftigt og stemt om hvert forslag. Resultaterne blev noteret nøje. Alle de vedtagne forslag blev samlet i en mappe, som blev overrakt til Margrethe Vestager og Ivar Hansen på Christiansborg Slotsplads. På pladsen var der ca. 3.500 efterskoleelever. Ivar Hansen holdt endnu en tale og vi sang grundlovssangen.

Evaluering efter den 1. november

Evaluering fra Baunehøj Efterskole

Målet med arbejdet med grundlovsprojektet var, at eleverne havde lige så meget at skulle have sagt som lærerne. Projektet gik ud på at skabe en sammenhæng mellem grundloven 1849 og Baunehøj 2001. Vi nedsatte en styrelsesgruppe, hvis opgave det var at holde fokus rettet mod grundloven, at evaluere fremskridtene og planlægge næste skridt, så emnerne ikke kørte helt ud.

Systemet med styrelsesgruppen fungerede fint, selvom nogle af de styrende elever blev en smule klemt i midten i rollen som "lærer/elever". Det fungerede godt på den måde, at der var elever til at se det fra elevernes synspunkt og på den måde få flere nuancer ind i skemaet, end hvis lærerne bare bestemte, hvordan timerne skulle fordeles.

Vi har diskuteret meget på skolen om forskellige ting, blandt andet om miljø. Vi har været enige om mange ting og mange af vores forslag vil forhåbentlig komme til at ændre vores samfund. Vi har fået en del ny viden, og det har været meget lærerigt. Vi har diskuteret det fælles på hele skolen, og det gjorde, at man så emnet fra mange sider. Vi har arbejdet meget med vores drømme, men ikke tænkt så konkret på, hvordan en ny lov kunne blive. Vi har i stedet tænkt, hvordan vores drømmeverden kunne være!

Vi diskuterede også om de ældre og om, hvordan ældre selv føler de bliver behandlet af samfundet, og om vi muligvis kunne finde frem til nogen områder hvor der trænger til forandringer og tilføjelser. Vi snakkede med nogle af de ældre i vores nærsamfund, og blev meget forbavsede over noget af det, vi oplevede. Vi ringede til Ældresagen, for at høre deres vinkel på f.eks. de efter vores mening store problemer med underbemanding på plejehjem.

Vi svarede alle på et spørgeskema om, hvordan vi gerne vil behandles, når vi bliver gamle, og noget af det, der blev skrevet mest om, var ønsket om at være respekteret og behandlet ligesom alle andre normale mennesker. Dette ønske om respekt synes vi ikke rigtig hænger sammen, når vi sammenligner med nogle af forholdene på de danske plejehjem, hvor ellers raske beboere er nødt til at gå med ble, fordi der ikke er tid og hjælpere nok til at de kan blive hjulpet på toilettet.

Vi diskuterede også mange andre ting og der var blandt os elever mange ideer til, hvordan man kunne få hinanden til at tænke over nogle af de privilegier, som grundloven har givet os - såsom ytringsfrihed, forsamlingsfrihed og meget andet. Nogle af disse ideer blev ført ud i livet, andre strandede på tegnebrættet.

Vi synes det meste af projektet er forløbet godt og synes at arrangementet den 1. november var vigtigt, for det er her vi kan komme ud med alle vores drømme og diskutere, hvordan de kan blive til virkelighed. Det er her der kan gøres en stor forskel.

En forskers overvejelser over projektet og forløbet

Der er sket mange spændende ting på de mange efterskoler, der har været involveret i projektet "Verdensborger i Danmark". Udover de faglige diskussioner om demokratiet og den danske grundlov er det i høj grad også events, gøgl, koncerten og mødet mellem de mange efterskoleelever i København, der fylder i mange af de unges bevidsthed. Men hvilken opgave var det også de unge var blevet stillet overfor? Oplægget fra Efterskoleforeningens arbejdsgruppe lyder således:

I forhold til eleverne er ideen at åbne de unges øjne for mangler i den nuværende grundlov i forhold til samfunds- og den internationale udvikling. Vi vil gerne give eleverne mulighed for at forholde sig til, hvilket samfund de i fremtiden gerne vil leve i, og gerne også give deres bud på, hvordan man kan ny- og omformulere lovbestemmelserne. Sideløbende har initiativet til formål at vise, hvordan myndiggørelse og politisk/demokratisk opdragelse er en væsentlig del af efterskolens fælles folkeoplysende projekt.

Lærerne på de deltagende skoler havde på forskellige måder grebet bolden fra Efterskoleforeningens arbejdsgruppe. De formulerede i vidt omfang opgaven overfor de unge, som en fri og ubunden opgave, der handlede om at de unge med udgangspunkt i sig selv skulle forholde sig til den nuværende grundlov – diskutere den og komme med forslag til ændringer og revisioner. Formålet var så at sige at skabe et forestillingsunivers, hvor de unge kunne få mulighed for at diskutere og ændre på grundloven i et interesse- og magtfrit univers. Udgangspunktet skulle være de unge **selv** og deres tanker og forestillinger. De skulle have lov til at udtrykke sig og udfolde deres visioner UDEN, at disse blev 'besmittet' af det eksisterende politiske systems magtstrukturer og interessekonflikter. Som de unge formulerer det i dagbøgerne "For at vi kan afprøve vores argumenter overfor andre unge har vi besluttet at mødet skal være uden lærere og det skal være en **åben** debat." (vores markering)

De unge tog på forskellige måder den meget frit formulerede udfordring op. Igen med deres egne ord fra dagbøgerne: "Vi er i gang med at finde ud af hvor og hvordan vi er uenige med grundloven, hvad vi vil være med til at ændre og tilføje, skrive indlæg til forskellige debatter osv". Som formuleringerne og ambitionerne afspejler, forholder de unge sig generelt uimponeret til opgaven at redigere grundloven. Uimponeret set i forhold til den historisk forankrede og samfundsmæssigt institutionaliserede position og aura, som ellers omgiver grundloven. Udgangspunktet synes at være, at grundloven på samme måde som alle mulige andre regler, principper, fag, påklædning, musik osv. kan diskuteres og forhandles.

I forhold til opgaven og ambitionen om at skulle komme med forslag til en redigering af grundloven efterlader mange af de unges indlæg og dagbøger yderligere læseren med en vis usikkerhed. Er de unge faktisk til fulde klar over at deres indlæg i altovervejende grad skriver sig ind i et pædagogisk skabt forestillingsunivers? Eller er grænserne for deres fornemmelse af deres indflydelse flydende?

Et andet udpluk fra dagbogen lyder: "Vi har diskuteret meget i gruppen om miljø. Vi har været enige i mange ting og mange af vores forslag vil forhåbentlig komme til at ændre vores samfund". Tror de unge rent faktisk, at deres forslag kommer videre og har en reel mulighed for at blive besluttet? Måske er det der for

lærerne og de 'voksne' er en helt indlysende pædagogisk øvelse og konstrueret læreproces, ikke så indlysende endda for eleverne?

Som en lærer formulerer det efter eksperimentet med at få frataget sine rettigheder på Vandel efterskole: "Det undrer mig dog lidt at eleverne ikke var hurtigere til at gennemskue legen. Jeg forstod godt at eleverne gik ud da vi sagde de skulle, da vi normalt er autoriteterne, men det er alligevel uhyggeligt at man kan manipulere så meget med dem i en sådan situation." Måske er det således ikke kun de unge der glemmer de magtrelationer og både synlige og usynlige autoriteter som vores verden er befolket af? Og måske er selve det at 'lade som om' alle strukturer og autoriteter ikke eksisterer, med til at nære elevernes forestilling om at alt er muligt, når blot de giver sig selv og deres ønsker og drømme til kende?

Netop forestillingen om at alt principielt er muligt og åbent for indflydelse, kender vi også fra andre dele af ungdomsforskningen. I eksempelvis forskningen omkring unges forventninger til deres fremtidige uddannelse og arbejde, ser vi tendensen til at alle fremtidsperspektiver betragtes som muligheder, der skal overvejes og 'mærkes efter på' upåagtet hvilke faktiske muligheder, evner og kompetencer den enkelte unge måtte have. Som det beskrives i dagbogsnotaterne:

"Vi har arbejdet meget med vores drømme, men ikke tænkt så konkret på, hvordan en ny lov kunne blive. Vi har i stedet tænkt, hvordan vores drømmeverden kunne være!" Demokrati- og grundlovsdiskussionen bliver således i vidt omfang til et spørgsmål om at kunne formulere og fremsætte sine krav og ønsker og ikke til et spørgsmål om også at gøre opmærksom på modsætninger og interessekampe. De unge forbinde selve demokratiet og debat om demokratiet med det at tage personligt stilling og gøre op med sig selv, hvad man selv mener er rigtigt eller forkert. Det er i sidste ende et spørgsmål om, hvilke følelser demokratiet eller her grundloven fremkalder hos den enkelte. I denne proces bliver de magtforskelle, interessekonflikter og politiske modsætninger, der gør sig gældende i såvel dansk politik som i internationale sammenhænge, fjerne og underordnede. Den centrale proces og fokus er rettet mod den enkelte og dennes individuelle overbevisninger. Sat på spidsen kan man sige, at den demokratiske proces i en vis forstand bliver inderlig- og personliggjort.

Projekter som "*Verdensborger i Danmark*" er meget vigtige for at bidrage til unges demokratiske opdragelse men et indbygget dilemma er at det nemt kan være med til at skubbe de unge yderligere i retning af den individualiserede stillingtagen og det 'indre demokrati'. Det kan komme til at understøtte de unges forestillinger om at alt principielt kan ændres, når blot de mærker efter, hvad de selv mener er rigtigt eller forkert. Det er vigtigt at drømme – det bærer vores historie mange vidnesbyrd om – men i forhold til de unge i dag består udfordringen og det overskridende måske snarere i at lære dem om de samfundsmæssige sammenhænge, som drømmene skal kunne finde fodfæste i. Dilemmaet består i at det kan være meget vanskeligt at få unge til at interessere sig for politik og demokrati gennem mere traditionelle og problematiserende måder.

Vi vender tilbage med nogle forskningsmæssige perspektiver sidst i rapporten.

Anden del

Debatoplæg og afstemning

Denne anden del af rapporten ser nærmere på de tanker og visioner, som er blevet formuleret på efterskolerne i forbindelse med projektet. Da de unge udgør en spraglet og mangfoldig størrelse med forskellige drømme, tanker og politiske visioner, rummer det følgende mange modstridende eller diskuterende vinkler. Mange af formuleringerne er de unges egne, det er deres drømme, deres visioner, deres konkrete forslag til ændringer af vores grundlov og således også deres ord, der er i fokus.

Højdepunktet for diskussionerne omkring de unges visioner var den 1. november 2001 i Landstingssalen, hvor den store, fælles grundlovsdebat foregik. Med ugers og måske måneders diskussioner og tanker i baghovedet havde de unge skrevet og øvet sig på argumenterne. Politikerne, som var blevet inviteret, udeblev desværre – muligvis fordi der netop var udskrevet folketingsvalg.

De emner der var til debat var blevet til på baggrund af de forslag til ændringer af grundloven som efterskolerne havde sendt ind til Efterskolernes Sekretariat. Her havde en planlægningsgruppe grupperet de unges forslag under følgende ti overskrifter:

- autonomi
- menneskerettigheder
- valgretseksamen
- værnepligt
- overvågning
- folkekirken
- dødsstraf
- monarki
- dyrevelfærd/økologi
- miljø

Eleverne blev delt ind i ti grupper, som skulle diskutere hvert af de ti emner. Formiddagen gik med gruppedrøftelse og efter frokost var der fremlæggelse i plenum. Denne fremlæggelse blev styret af Kaare R. Schou. Hver gruppe fik fem minutter til at fremsætte deres forslag, herefter en kort debatrunde og til slut var der afstemning.

Generelt er de tanker som dominerer elevernes indlæg og diskussioner i grundlovsdebatterne de store tanker. Det er tanker om menneskerettigheder, miljø og ligestilling mere end det er tanker, der direkte handler om emner der har relation til de unges nære hverdag. Debatterne bar tilsammen præg af en strøm af medmenneskelighed, omtanke, bekymring, optimisme og endog nationalfølelse. En stor begivenhed når man tænker på det billede af 'sms'ende', unge individualister, som dominerer medierne.

Lad os se nærmere på de unges debatter under de forskellige temaer og hvilke beslutningsforslag de nåede frem til. I det følgende gennemgås debatten omkring emnerne punktvis og resultaterne af de unges afstemninger præsenteres.

Autonomi – Ret til autonomi, ville alt andet ikke være undertrykkelse?

I debatten om autonomi mener noglen unge, at der skal være juridisk mulighed for at alle danske statsborgere kan danne et totalt autonomt selvstyre inden for den danske stats grænser, såvel i grupper som enkeltpersoner. Definitionen på autonomt selvstyre formulerer en debattør således: "*Autonomi betyder selvstyre. I denne forbindelse vil vi typisk snakke om det som en gruppe af mennesker der går sammen nede på jorden, finder et ubenyttet område og skaber deres eget selvstyrende "samfund". Christiania er et godt eksempel på et rimeligt fungerende delvist autonomt selvstyre*". Såfremt der ønskes et delvist autonomt selvstyre, skal der forinden forhandles med den lovgivende forsamling. Det fremgik ikke af debatten om alle de unge faktisk var klar over hvad 'autonomi' vil sige.

Det er dog ikke alle der mener det er en god idé. Autonomt selvstyre forudsætter, at alle er med på idéen. Hvis hele landet skal opdeles i små autonome samfund skal alle eksisterende regler ophæves, så ingen bestemmer og alle er lige. De fleste vil blive nødt til at opgive en del af deres rigdom i form af penge og ting, således at ingen på nogen måde kan hæve sig over resten. Der blev i den forbindelse også advaret mod et meget opsplittet samfund, hvis flere og flere melder sig ud. F.eks. et Danmark med 1 mio. indbyggere, mens resten indgår i små samfund. Reelt ville det imidlertid indebære, at den resterende del af samfundet som ikke indgår i selvstyrende og autonome grupper, ville opfatte sig som undertrykt.

Samfundet har dog brug for grupper, som viser alternativer og energier i forhold til samvær, økologi o.s.v. Disse grupper kan være selvstyrende grupper, som skal have mulighed for at praktisere deres ideer uden at blive kriminaliseret. De er dog også nødt til at kunne handle og forholde sig til samfundet og skal have en række pligter, de skal overholde.

Et autonomt selvstyre vil, ifølge nogle af de unge, muligvis kunne blive organiseret, men det vil kræve en enorm indsats fra alle. Det vil være let at kuppe magten i et autonomt selvstyre, for alle skal være enige om enhver handling og nogle gange tages beslutningerne ikke hurtigt nok. At danne forskellige autonome samfund rundt omkring i Danmark kræver derfor at der er nogle ting, man overvejer først.

Afstemning om autonomi

Ved afstemning var der et klart flertal imod at videregive forslaget. 30 for, 86 imod og 11 undlod at stemme.

Menneskerettigheder – Alle er født til et godt liv i tryghed

I debatten om menneskerettigheder har nogle af eleverne formuleret nogle generelle regler, der handler om vedtagelser af love. De mener, at der ikke skal kunne vedtages grundlovsstridige særlove på nær ved folkeafstemning – og aldrig imod minoriteter. Der kan på ingen måde vedtages love med tilbagevirkende kraft.

Derudover mener andre unge, at Verdenserklæringen om menneskerettigheder vedtaget af FN skal med i grundloven og hvis Verdenserklæringen om menneskerettighederne krænkes skal det straffes hårdt og konsekvent.

Et væsentligt synspunkt i debatten om menneskerettigheder handler om børns rettigheder og herunder revselsesretten. Det skal stå klart i grundloven at børn ikke må blive slået eller udsat for andre former for misbrug. Der skal være højere straffe for pædofile, børneporno, børneprostitution og børnelokkere osv. Alle er født til et godt liv i tryghed og ifølge de unge bliver der gjort for lidt på dette område. *”Desværre er der alt for mange der lukker øjnene overfor børnemisbrug, det mener vi bunder i dyb ansvarsløshed”*.

Under debatten om menneskerettigheder kom der forslag til følgende konkrete ændringer:

Forslag om at voksne under ingen omstændigheder må udøve vold af nogen art mod børn. Det skader børnenes tillid til voksne og verden i det hele taget. Ethvert slag overskrider grænsen til vold.

Forslag om at pædofili, børneporno, børneprostitution, incest og børnelokning skal give minimum 3 års ubetinget fængsel.

Forslag om at børn skal have indflydelse på hvilken forælder de vil følge ved skilsmisse.

Afstemning om menneskerettigheder

Ved afstemningen om menneskerettigheder var der ikke enighed om, at revselsesretten skulle fjernes, kun at den skulle indskrænkes. For dette forslag stemte 104, medens 6 stemte imod. 12 undlod at stemme.

For nedsættelse af alderen for høring i forbindelse med skilsmisser fra 12 år til f.eks. 10 år stemte 59, medens 43 stemte imod. 24 undlod at stemme.

For indskrivning af FNs menneskerettigheder i Grundloven, var der 6 der stemte imod, 38 der undlod at stemme, og 79 der stemte for.

Bortset fra uenigheden om fjernelsen af revselsesretten er alle tre forslag således vedtaget.

Valgretseksamen – *For di jeg er 14 år, ved jeg ikke nok om politik!*

Debatten om valgretseksamen er opstået, fordi nogle elever mener at der skal være en eksamen, der garanterer at man er egnet til at stemme. I dag er valgretsalderen som bekendt sat til 18 år. Det vil sige, at unge under 18 år ingen indflydelse har på sager, der blandt andet vedrører dem, mens at man antager at enhver 18-årig ved nok om politik til at stemme ud fra et fornuftigt og sagligt grundlag.

Alle borgere skal ifølge nogle af de unge have en form for eksamen i politik. Denne eksamen skal tages hvert 5. år og handle om de mest grundlæggende spørgsmål om eksempelvis samfundets indretning og de forskellige partiers holdninger. Alle skal kunne bestå denne eksamen, uanset hvor gamle de er. Først når man har bestået, har man ret til at stemme ved folkeafstemninger og valg.

De unge mener at der er et behov for en sådan eksamen, både for at unge får lov til at stemme hvis de vil, men også for at undgå ukvalificerede vælgere, som stemmer på den politiker der er mest fremme i medierne og som forstår at sælge sig selv.

Under debatten om forslaget blev der stillet spørgsmål ved, hvem der skal definere, hvad der er relevant politisk viden – om det ikke kan bruges til at sortere uønskede holdninger fra. Endvidere lød en advarsel om at forældre kunne tænkes at få for stor indflydelse ved at præparere deres børn, og at forældrene på den måde ville få ekstra indflydelse på valget.

Afstemning om valgretseksamen

Ved dette forslag om en valgretseksamen stemte 48 for og 58 imod. 22 undlod at stemme. Forslaget er dermed forkastet.

Værnepligt – *man kan også lave en tjeneste der gavner samfundet og landet!*

I debatten om værnepligt mener nogle af eleverne, at *”ingen mand eller kvinde er forpligtet til med sin person at bidrage til fædrelandets forsvar”*. Andre anfører dog at alle unge mennesker - både mænd og kvinder - skal aftjene værnepligt. I stedet for værnepligt kan man kalde det for samfundstjeneste, så man ikke nødvendigvis behøver at komme i militæret, men i stedet kan lave nogle andre opgaver som gavner samfundet og landet. Så vil også de unge mennesker, som ellers ville blive kasseret kunne bruges til noget. Og kvinder kunne måske lave noget, der ikke er lige så fysisk krævende, som det mændene skal lave. Men det betyder jo ikke, at de af den grund skal have noget lettere arbejde.

Forslaget lyder således på at værnepligten afskaffes til fordel for samfundstjeneste. En sådan beslutning kan ifølge nogle unge indeholde et element af tvang, hvilket kunne være i strid med menneskerettighederne. Ligesom det ifølge andre ville kunne blive en negativ konsekvens af forslaget, da vi ville kunne få en højreorienteret hær, hvis vi afskaffer værnepligten helt. Omvendt ville samfundstjeneste frem for værnepligt give mulighed for at hjælpe mange.

Afstemning om værnepligt

For forslaget om at afskaffe værnepligten og erstatte den med samfundstjeneste stemte 60 for og 36 imod. 32 undlod. Forslaget er således vedtaget.

Overvågning – *Mere og mere overvågning i vores samfund*

I forlængelse af debatten om overvågning har nogle af de unge lavet et lovforslag. De foreslår, at der ikke placeres elektroniske sporingsapparater på nogen personer og at ingen personer, områder, eller forsamlinger må overvåges ufrivilligt uden en dommerkendelse. Politiet skal således bruge dommerkendelse til at indsamle informationer om private. I særlige tilfælde, hvis eksempelvis en person tit forvirrer sig ud fra bolig eller institution, skal det være muligt at overvåge personen, hvis altså pårørende og/eller myndigheder giver tilladelse. Med henblik på PET skal det være muligt at overvåge folk, der er mistænkte i forbindelse med kriminalitet.

Ifølge nogle af de unge debattører er forslaget i overensstemmelse med allerede gældende lovgivning. Hertil blev svaret, at de mener grundlovens krav skal præciseres og skærpes yderligere.

Afstemning om overvågning

I forbindelse med forslaget om dommerkendelse til overvågning stemte 96 for, 17 imod og 19 undlod at stemme om. Forslaget blev vedtaget.

For forslaget om dommerkendelse til informationsindsamling stemte 30 for, 60 imod og 37 undlod at stemme om. Forslaget blev forkastet.

Folkekirken – *folkekirken trænger til modernisering*

Debatten om folkekirken afspejlede en bekymring hos nogle af eleverne. Folkekirken er stykke dansk kultur og også grundloven blev skrevet på grundlag af bibelen. Men ikke mange unge i dag tager til gudstjenester. De unge mener, at det er fordi kirken trænger til at blive moderniseret, så den trækker de unge lidt mere til. De mener, at man skal huske at holde liv i de gamle traditioner, der gør Danmark til det land, det er i dag.

Andre mener, at folkekirken skal placeres på lige fod med alle andre religioner. Vi lever i dag i et multietnisk samfund med mange trosretninger. Staten skal stoppe tilskuddet til folkekirken og i stedet lave en slags pulje, hvor alle anerkendte religioner kan søge om bevillinger. Kirkeskatten som i forvejen er meget lav må sættes op så kirkens økonomi er i orden. Det vil koste danskerne meget lidt og gøre vores system mere demokratisk, mener disse unge. I relation til grundloven holder den ifølge nogle af de unge ikke trit med tidens multietniske samfund. Enhver dansker har ret til at være medlem af den trosretning vedkommende støtter.

Under debatten om folkekirken kom der forslag til følgende konkrete ændringer:

§4 i grundloven, som omhandler en særlig støtte til folkekirken som statskirke skal omformuleres så den lyder som følger: "Alle religioner har ret til at eksistere og kan gøre det på samme grundlag."

Afstemning om folkekirken

For forslaget stemte 92 for, 27 imod og 11 undlod. Forslaget er hermed vedtaget.

Dødsstraf – *Enten er man for eller imod dødsstraf!*

Debatten om dødsstraf var præget af megen uenighed. Dødsstraf blev første gang afskaffet i 1930'erne, men i 1945 blev straffen midlertidigt genindført og i 1974 blev den helt afskaffet også i den militære straffelov. Nogle unge mener, at det skal skrives ind i grundloven, at dødsstraf på ingen måde kan udøves af den danske stat. De mener, at dødsstraf ikke er nødvendigt - selvom en person har begået en alvorlig forbrydelse, fortjener man ikke at dø. Det er moralsk forkert. Selvom fængselsstraf på livstid måske kan være en hårdere straf end døden, er det forkert at tage liv for liv.

Det er meget vigtigt at det står i grundloven, mener de unge og foreslår at en sådan paragraf kan lyde: Ingen kan dømmes nogen til døden for lovbrud.

Overfor dette forslag blev det anført, at dødsstraf skal være muligt under krig, f.eks. i forhold til desertører. En anden mindede om, at det skal være muligt at henrette forbrydere som f.eks. Peter Lundin.

Debatten om dødsstraf førte til følgende forslag til forskellige konkrete ændringer:

Forslag om, at dødsstraf ikke kan indføres.

Forslag om dødsstraf i undtagelsessituationer.

Forslag om, at livstidsstraf skal være på livstid og ikke begrænset til 16 år.

Afstemning om dødsstraf

For forslaget om, at dødsstraf ikke kan indføres stemte 112 for, 16 imod og 8 undlod. Forslaget er vedtaget.

For forslaget om dødsstraf i undtagelsessituationer stemte 36 for, 86 imod og 12 undlod. Forslaget er forkastet.

For forslaget om, at livstidsstraf skal være på livstid og ikke begrænset til 16 år stemte 47 for, 73 imod og 10 undlod. Forslaget er forkastet.

Monarki – *Et up-to-date kongehus?*

I debatten om kongehuset blev der udvekslet ret skarpe meninger. *”Mange mener at kongehuset skal gøres up-to-date. For eksempel afskaffe dronningens magt, hvilket bare gør hende til en pyntedukke. Hvis vi skal have en regent, skal vedkommende selvfølgelig være til nytte. Der er ingen mening i at have en regent ansat, som udelukkende på grund af sit navn kan tjene millioner. Der skal dog være ligestilling mellem mænd og kvinder, dette er en forældet paragraf, der stammer fra en tid hvor der var stor forskel mellem mænd og kvinder. Det skal, uanset køn, være den førstefødte der arver tronen”*.

Andre efterskoleelever påpeger, at man burde fjerne unødige paragraffer, som den der omhandler myndighedsalderen for konge og tronfølger. Alderen som står i Grundloven er 18 år. Dengang det blev skrevet i 1953, var myndighedsalderen for andre 21 år. Men nu er myndighedsalderen generelt 18 år, ligesom den kongelige myndighedsalder, så de ser ingen grund til at den kongelige myndighedsalder står i Grundloven. Den er overflødig, mener de.

Det samme gælder reglen hvor der står, at kongen skal skrive under på alle love før de er lovgjort og at kongen skal udvælge ministrene er overflødig og umoralsk. Loven er overflødig fordi kongen/dronningen skal underskrive de love der kommer foran hende og hun skal udnævne de ministre, der bliver vist hende. Loven er umoralsk fordi den siger at kongen har magten til at udpege de ministre, der skulle være de folkevalgte, folkets røst. Det er udemokratisk at sætte kongen ind som en diktator med enevælde overfor hvem folket vil have til at repræsentere sig.

Nogle af de debatterende elever mener at monarkiet er udemokratisk. De mener at ministre eller diplomater lige så godt kan spille den rolle. Det kan anføres at kongehuset er en god forretning, men nogle af de unge mener altså ikke, at det begrundes som ledere af Danmark. Man syntes i gruppen, at begrebet regent – eneherker – er uforeneligt med det demokratiske samfund, vi har i dag. Andre fremfører dog at dronningen yder en meget stor samfundstjeneste i form af reklameværdi, og at erstatning af monarkiet blot vil føre til, at der skal være andre, der gør det samme.

Debatten om monarkiet førte til følgende forslag til forskellige konkrete ændringer:

Forslag om total ligestilling af kønnene.

Forslag om at der hver 15. år skal være en folkeafstemning om bevarelse af monarkiet, med mindre 5/6 af Folketinget beslutter at fremskynde valg. Ved afskaffelse af monarkiet overtages opgaver og værdier af staten.

Forslag om at den førstefødte arver tronen.

Afstemning om monarki

Der var enstemmigt flertal for, at der skal være ligestilling mellem kønnene.

I relation til forslaget om afstemninger om monarkiet stemte 61 for, 65 imod og 4 undlod.

Dette forslag er dermed forkastet.

Dyrevelfærd og økologi – *At give naturen en hjælpende hånd*

I debatten om dyrs rettigheder blev det påpeget at disse ikke indgår i grundloven. *”Vi bør som mennesker have så meget overskud at vi tager hensyn til alle dyr i verden. Det gælder derfor både husdyr, kæledyr, vilde dyr, dyr i zoologiske haver og forsøgsdyr. Der bør derfor tilføjes et kapitel/afsnit i grundloven, der handler om dyrs rettigheder”.*

De økologiske spørgsmål fylder meget for de unge. De ønsker en debat om hvad økologi betyder for borgere i samfundet for at alle overvejer, om det gavner at leve økologisk. De vil gerne vide, hvorfor det er dyrere at købe økologisk og de vil gerne vide mere om kravene til de varer, som bliver fremstillet økologisk, for at kunne tage stilling til om de skal skærpes eller slækkes.

De mener, at økologi er spændende at debattere, fordi det er én måde at give naturen en hjælpende hånd i hverdagen. Dybest set vedrører det os alle, da vi alle sammen spiser og drikker, hvad enten det er økologisk eller ej.

Der blev under debatten spurgt til, hvad disse emner bestiller i en debat om grundloven?

Kaare R. Schou orienterede om, at der i en moderne grundlov som den sydafrikanske faktisk findes miljøbestemmelser. Der blev også peget på, at der er en klar sammenhæng mellem samfundet og naturen. Debatten drejede sig især om, hvorvidt det er i orden at benytte dyreforsøg i den medicinske forskning.

Debatten førte til følgende konkrete forslag:

Forslag om at afgifter på almindeligt kød skal forhøjes for at kunne give tilskud til økologiske varer.

Forslag om at det skal være strafbart at mishandle dyr.

Forslag om at der skal være mulighed for dyreforsøg som led i medicinsk forskning.

Forslag om at afgifter på biler ændres fra vægtafgift til en afgift i forhold til bilens benzinforbrug

Forslag om at fremme den kollektive trafik.

Afstemning om dyrevelfærd og økologi

For forslaget om at forhøje afgifter på almindeligt kød for at kunne give tilskud til økologiske varer stemte 75 for, 29 imod og 25 undlod.

For forslaget om at det skal være strafbart at mishandle dyr stemte 109 for, 3 imod og 21 undlod.

For forslaget om at der skal være mulighed for dyreforsøg som led i medicinsk forskning stemte 98 for, 16 imod og 19 undlod.

For forslaget om at afgifter på biler ændres fra vægtafgift til en afgift i forhold til bilens benzinforbrug for at fremme den kollektive trafik stemte 63 for, 22 imod og 35 undlod.

Alle forslag er vedtaget.

Miljø – *Bør miljøet ikke være indbefattet i vores "overlov"?*

Debatten om miljø førte til et forslag om at man opretter et miljønævn. Et nævn, som skal fungere på samme måde som etisk råd. Altså en slags råd nedsat af Folketinget, som skal arbejde på tværs af Folketinget. Det ville gøre folk mere opmærksomme på miljøet. Det er vigtigt at der er nogle, som kan tage stilling til, hvad det er der foregår. Det skal ikke fungere som et miljøpoliti, men blot en guide, som kan sikre at forskellige beslutninger, der bliver taget, er rimelige i forhold til miljøet. Man kunne skrive i grundloven: I alle beslutninger der tages, skal miljøet inddrages.

Baggrunden for at ville have miljøet skrevet ind i grundloven forklarer en talsmand for denne gruppe er, at miljø og forurening er vigtige begreber med stor betydning lige fra det lokale til det globale samfund. Danmark har vedtaget mange love vedrørende beskyttelse af miljøet, men ingen af disse er indskrevet i grundloven, de er altså ligeså nemme at afskaffe, som de var at vedtage. Grundloven bryster sig af at indeholde overordnede love, der næsten indbefatter alt, bør miljøet så ikke også være indbefattet i denne "overlov"?

Debatten førte til et konkret forslag om nedsættelse af et miljøetisk råd for at værne om miljøet og naturen. Rådet kan på miljøområdet fremsætte forslag til beslutning eller forkastelse af Folketinget. Rådet udpeges af folketetinget og det skal bestå af et ulige antal medlemmer – mindst 9 og maksimalt 15 personer. Rådet sidder i princippet i samme periode som folketetinget. Dog mindst 2 år. Folketinget kan afskedige enkelte medlemmer af rådet eller hele rådet, hvis $\frac{3}{4}$ af folketingets medlemmer ønsker det.

Afstemning om miljøet

For forslaget om nedsættelse af et miljøetisk råd stemte 131 for, 4 imod og 8 undlod at stemme. Forslaget er dermed vedtaget.

Efter debatterne

Efter at alle disse forslag og beslutninger på helt korrekt demokratisk vis var blevet fremsat og ført til afstemning, roste Kaare R. Schou eleverne for disciplin og for hurtig gennemførelse af debat og afstemninger. Han påpegede at der havde været meget lang ventetid i forbindelse med den oprindelige grundlovs tilblivelse og de må væbne sig med tålmodighed, inden de får resultaterne af deres anstrengelser at se.

Efter debatten i Landstingssalen blev elevernes forslag på Christiansborg Slotsplads overdraget til efterskolernes forhenværende minister, Margrethe Vestager og Folketingets formand, Ivar Hansen.

En forskers efterskrift

Det er vanskeligt at tegne en samlet holdningsprofil på de unge, som selvsagt er lige så forskellige som alle andre samfundsborgere. Men når dette er sagt, tegner der sig nogle overordnede perspektiver på baggrund af de unges debatter og afstemningsresultater.

Det er de store diskussioner og overordnede og grundlæggende problemstillinger der, udover gøgl og koncerter, har fanget de unges opmærksomhed. I relation til spørgsmålene om menneskerettigheder, som går igen i de forskellige debatter afspejler de unges holdninger at de grundlæggende værdier, som er repræsenteret ved FNs menneskerettighedskonvention i høj grad er en integreret del af deres værdiopfattelser. Det gælder særligt i forhold til spørgsmålet om dødsstraf, som de unge afviser med stort flertal. Det er i den forbindelse tankevækkende at de unge udvælger et emne som netop dødsstraf som centralt. Dødsstraf må om noget siges at ligge utrolig fjernt fra de unges egen hverdag og virkelighed. Det er end ikke et emne, som for alvor tages op i den hjemlige offentlige debat. Noget kunne i den forbindelse pege i retning af at kernespørgsmålene og værdisætningerne i Menneskerettighedserklæringen synes mere præsentable og nærværende for de unge end dem, der gør sig gældende i grundloven.

I debatten og beslutningen omkring folkekirken udtrykker de unge en stor grad af rummelighed overfor andre religioner end kristendommen. Med de unges forslag om, at alle religioner skal kunne eksistere udfra samme grundlag og vilkår, fremviser de unge en yderst liberal indstilling, der udover at ville værne om kristendommen som statsreligion, også i høj grad åbner op for eksistensen af et mere multireligiøst samfund.

I forhold til debatten om monarkiet demonstrerer de unge med deres enstemmige afgørelse om ligestilling af kønnene, at kønnene opfattes som fuldgældigt ligestillede. Ingen af de unge lader således til at være i tvivl om, at der selv i forhold til noget så traditionelt som monarkiet, bør herske fuld ligestilling kønnene imellem. Det opleves som en selvfølge og alt andet virker som et levn fra fortiden.

Debatterne omkring dyrevelfærd, økologi og miljø tegner nogle klare konturer af en meget 'grøn' og miljøbevidst ungdom. En ungdom som bekymrer sig om naturen og dyrene og som ønsker forbedringer, kontrol og skærper indenfor disse områder. Disse emner adskiller sig fra de øvrige ved at være nogle, de unge selv har inddraget i debatten om grundloven. De er ikke i forvejen en del af loven. Denne inddragelse vidner om den store betydning miljøet, naturen og dyrene må formodes at blive tillagt fra de unges side. Det er så at sige det eneste politiske og samfundsmæssige emne, der presser sig på i en sådan grad, at det ifølge de unge berettiger sig til en plads i grundloven. Denne tendens understreges også af den høje grad af enighed blandt de unge i forbindelse med disse afstemninger. Det er usikkert, om man ud af debatterne kan aflæse en decideret bekymring for miljøet i de unges tilkendegivelser, men at miljøet er noget der optager de unge, efterlader debatten og afgørelserne ingen tvivl om.

Det gennemgående i forbindelse med såvel debatten om miljøet og dyrevelfærden, som den om menneskerettigheder, er at holdningen er at den svageste part skal beskyttes. I forbindelse med afgørelsen om menneskerettigheder i skilsmissegaver udfordrer de unge den offentlige debat om børn og unges rettigheder ved i overvejende grad at mene, at børnene og de unge skal have indflydelse på hvilken forælder de vil følge ved skilsmisse. Og at børnene fra de er 10 år skal høres i forbindelse med skilsmisser.

Mange voksne og også nogle af de unge selv bekymrer sig om de unges deltagelse i demokratiet – er de unge så fokuserede på sig selv og deres lille verden, at vores demokratiske samfund er i fare? Er de i så høj grad optaget af deres eget individuelle identitetsprojekt, at de ikke naturligt og per automatik føler sig som medlemmer af en gruppe og aktive deltagere i de samfundsmæssigt etablerede fællesskaber?

Forskere taler i dag om, at ungdommen vokser op i et samfund hvor traditioner er under ombrydning og opløsning, samtidig med at antallet af muligheder og tilbud til de unge er i eksplosiv vækst. I denne krydsild er det den enkelte unges individuelle ansvar at skabe mening og sammenhæng i sin egen tilværelse. Der er muligvis omgivelser – forældre, lærere osv. – der gerne vil hjælpe til, men det opleves i sidste ende af de unge som deres eget projekt. De er selv bærere af både den personlige frihed og eksistentielle byrde, der er konsekvensen af det liv, de er kastet ud i.

Disse ændrede vilkår for unge har konsekvenser for deres syn på omverdenen og for deres politiske holdninger og demokratiske adfærd. I forhold til tidligere generationer af unge synes antallet af unge der generelt engagerer sig i den politiske debat at være noget afgrænset. Færre er medlemmer af politiske partier, færre deltager i valghandlinger, de er mindre politisk aktive i bestyrelsesarbejde osv. I forhold til projektet "*Verdensborger i Danmark*" har processen også båret præg af, at det har været en mindre gruppe unge, som har ytret sig om deres drømme og visioner. Årsagen til dette kan dog også hænge sammen med den måde, hvorpå projektet er blevet gennemført. Der var fra starten lagt vægt på **både** debatten **og** det kreative udtryk. De unge skulle forholde sig til grundloven og diskutere hvilke ændringer de ønsker sig, men de skulle også udtrykke det kreativt i form af bidrag til det optog, som skulle være en del af initiativets kulmination den 1. november.

De unge skulle altså vælge enten om de ville diskutere politik eller lave f.eks. stangdukker. Man havde ikke muligheden for at kombinere de forskellige tilbud. En sådan prioritering kan medføre et meget spredt engagement; de kloge skal være kloge, de kreative kreative og alle dem midt imellem skal lave noget midt imellem. Denne måde at fordele sig på kan ligeledes anskues som led i en mere generel udfordring af vores traditionelle demokrati. De unges valg i forhold til politisk deltagelse går i retning af græsrodsarbejde frem for traditionel partipolitik.

Det må dog anses for positivt, at det i projektet har været gjort legitimt at udtrykke sig gennem andet end ord og det har eleverne taget til sig. De har fået nogle oplevelser ved at være aktive sammen med andre og den oplevelse kan måske plante et frø til deltagelse i andre sammenhænge – om end der umiddelbart kan være langt fra stangdukker til grundlovsparagraffer.

Ovenstående refleksioner peger i retning af at demokratiet måske kan gavnes ved at der iværksættes forsøg som eksempelvis også Ungdomskommuneforsøget¹, hvor nærdemokratiet får plads til at udfolde sig. At man giver elever – også de der normalt ikke er engagerede – mulighed for at forholde sig til samfundets problemstillinger og giver dem mulighed for at udtrykke sig på måder, som falder naturligt for dem – om end tilfældet ofte er, at det er de samme unge der kan lave digte og som også magter at stille sig op på en talerstol. Det vidner ungdomskommuneforsøget også om. Men det er ikke desto mindre vigtigt at åbne muligheden for varierende demokratiske udtryksformer, som dette projekt har gjort det. Der findes potentialer i at legitimere disse udtryksformer og bruge dem som en

---

¹ Ungdomskommuneforsøget er et forsøg der blev gennemført i 16 kommuner i årene 1998 til 2001, med det formål at fremme de unge i kommunernes demokratiske deltagelse.

del af det politiske demokrati. En fornyelse som måske kan motivere de unge til deltagelse i andre sammenhænge og opmuntre dem til med tiden at søge der hen, hvor beslutningerne træffes.

I relation til de unges fremtidige engagement forudsætter dette dog i et vist omfang en oplevelse af, at de har mulighed for at få reel indflydelse. En af konsekvenserne af inderliggørelsen af den demokratiske proces er imidlertid, at det for mange af de unge ikke er indlysende at politisk indflydelse er noget der skal tilkæmpes og ikke noget man bare per automatik får tildelt, fordi man er ung og mener noget om noget.

Sandsynligheden for at de unges forslag til ændringer i grundloven bliver taget til efterretning og bliver en del af en grundlovsrevision er minimale grænsende til ikke eksisterende. Men de unges bud bør ikke desto mindre inspirere os alle til at gå i dialog med de unge og lytte til deres argumenter. Men mere sandsynligt er det dog at indflydelsen findes tættere på de unge. Således kan man opfordre til initiativer, som tager udgangspunkt i nærdemokrati og kreative udtryksformer men som også foregår på et mere lokalt plan. Heri ligger nogle muligheder for at bruge de unges potentialer til at skabe nye måder at udtrykke deres holdninger på, måder hvor de føler at de kommer ud med tingene og bliver hørt.

Projektet *"Verdensborger i Danmark"* må siges at have båret en udfordring med sig rettet imod alle samfundsborgere i almindelighed og det politiske system i særdeleshed. Det handler om at lytte til de unge og gå i dialog med dem. I forlængelse af de forventninger de unge ofte stilles overfor og som også projektet *"Verdensborger i Danmark"* har rejst overfor de unge er det nu de 'voksnes' ansvar at tage de unges overvejelser og bud alvorligt. Med de unges ord:

"Ansvaret ligger hos begge parter. Vi må samarbejde. Have lige indflydelse og med entusiasme arbejde på at finde en fælles løsning, der kan give os unge en plads i demokratiet. Vi unge vil nemlig gerne, når det handler om emner, vi er i direkte berøring med.

Alle danskere bør tænke på, hvor godt det er at bo i et land uden hungersnød, borgerkrig og diktatur. Vi bør være stolte af Grundloven og bruge de muligheder, den giver os.

Demokratiet skal finde en plads til os unge, og vi unge skal være villige til at tage pladsen, opfylde de krav og tage det ansvar, der følger med" (Kronik i Berlingske Tidende d. 7/12/2001 "Hvad rager demokratiet os" af Birgitte Mortensen 15 år, elev på Efterskolen ved Nyborg og Maria Sieverts 16 år, elev på Efterskolen ved Nyborg).